

Ks. prof. dr hab. Janusz Bujak
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego
ul. Seminaryjna 2
75-817 Koszalin

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra lic. Łukasza Tkaczyka, *Sakrament Eucharystii a sakrament święceń.*

Loci communes i ich teologiczno-egzystencjalne konsekwencje w ujęciu

J. Ratzingera/Benedykta XVI,

napisanej na Wydziale Teologicznym w Instytucie Nauk Teologicznych Uniwersytetu

Śląskiego w Katowicach pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jerzego Szymika,

Katowice 2022, s. 245

Po Soborze Watykańskim II w Kościele, szczególnie w krajach Europy z(Z)achodniej i Ameryki Północnej, faktem stał się kryzys tożsamości kapłańskiej, co poskutkowało z jednej strony odejściem wielu księży do stanu świeckiego z drugiej zaś radykalnym spadkiem powołań do kapłaństwa. Jakie były przyczyny podważenia dotychczasowej teologii kapłaństwa? Wielu teologów, w tym Joseph Ratzinger, Gisbert Greshake, Avery Dulles i inni podkreślają, że złożyło się na to wiele przyczyn. Jedną z nich były zeświecczenie społeczeństw zachodnich, innym jednostronne podkreślanie kapłaństwa powszechnego i pomijanie kapłaństwa sakramentalnego. Wielu teologów uznało, że kapłan jest delegatem wspólnoty i z jej polecenia spełnia pewne funkcje. W tej optyce nie liczyła się relacja wertykalna, z Chrystusem, ale wyłącznie horyzontalna, ze wspólnotą. W ten sposób doszło do odrzucenia chrystologicznego wymiaru kapłaństwa służebnego a jednocześnie do zrównania obu rodzajów kapłaństwa: powszechnego i sakramentalnego.

Joseph Ratzinger/Benedykt XVI podał jeszcze inne wyjaśnienie kryzysu kapłaństwa sakramentalnego po Soborze Watykańskim II. Według niego, na Zachodzie stanęły w tamtym czasie wobec siebie dwie koncepcje kapłaństwa, tradycyjna i nowa. Tradycyjna miała charakter sakramentalno-ontologiczny, nowa zaś społeczno-funkcjonalny. W nowej teologii

kapłaństwa starano się nie używać sakralnej terminologii typu „kapłan”, „kapłaństwo”, ale raczej neutralno-funkcjonalnego określenia „urząd”, dotychczas rzadko występującego w teologii katolickiej. Wraz ze zmianą terminologii przyszło nowe rozłożenie akcentów, gdy chodzi o istotę posługi kapłańskiej. Tradycyjnie w centrum posługi kapłana (*sacerdos*) stało sprawowanie Eucharystii pojętej jako ofiara (*sacrificium*). W nowym rozumieniu podstawowym zadaniem kapłana jest głoszenie słowa Bożego, co dotychczas uznawano za cechę charakterystyczną dla protestantyzmu. Prowadziło to zarazem do osłabienia wiary w rzeczywistą obecność Chrystusa zarówno w czasie mszy św. jak i poza nią.

Praca doktorska ks. Łukasza Tkaczyka podejmuje temat Eucharystii i kapłaństwa oraz ich ścisłego związku w twórczości teologicznej J. Ratzingera/Benedykta XVI. Jest to temat ważny i aktualny, wydaje się bowiem, że posoborowy kryzys tożsamości kapłańskiej i kultu eucharystycznego z pewnym opóźnieniem, ale zaczyna docierać również do Kościoła w Polsce. Tym bardziej konieczne jest uzasadnienie ścisłej relacji obu sakramentów.

1. Cel i struktura rozprawy doktorskiej

Inspiracją dla Autora pracy doktorskiej jest myśl J. Ratzingera/Benedykta XVI na temat ścisłego związku Eucharystii i kapłaństwa, podkreśla ks. Tkaczyk we Wstępie (s. 18). Cel pracy można wywnioskować z wyjaśnienia jej tytułu. Pierwsza jego część brzmi: *Sakrament Eucharystii a sakrament święceń*. Eucharystia, czyli dziękczynienie, należy do najczęściej używanych określeń sakramentu Ciała i Krwi Pańskiej w Piśmie świętym, teologii katolickiej i w dokumentach Soboru Watykańskiego II (s. 19-20). Natomiast *sakrament święceń*, przypomina Doktorant, w starożytnym Kościele łacińskim był określany jako *ordo* – stan – zaś święcenia – *ordinatio* jako akt włączający do *ordo*. Święcenia są określane również jako *consecratio* i sakrament, jeden, ale w trzech stopniach. Episkopat i prezbiterat służą Eucharystii bezpośrednio, tworząc świętą hierarchię, diakoni natomiast służą przy Eucharystii biskupom i kapłanom i pełnią posługę charytatywną. Spójnik *a* wskazuje na to, co łączy oba sakramenty (s. 21-22).

Druga część rozprawy nosi tytuł: *Loci communes i ich teologiczno-egzystencjalne konsekwencje w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI*. Sformułowanie *loci communes* wskazuje na to, co łączy Eucharystię i sakrament święceń a raczej na Tego, który je łączy: jest nim w pierwszym rzędzie Jezus Chrystus a następnie również wyświęcony szafarz. Autor dysertacji pragnie ukazać *teologiczno-egzystencjalne konsekwencje* sakramentu Eucharystii i

sakramentu święceń podkreślając za Ratzingerem/Benedyktem egzystencjalne znaczenie teologii. W twórczości bawarskiego myśliciela teologia ma bowiem ścisły związek z życiem wierzącego (s. 23-25).

Celem pracy jest zatem ukazanie wpływu dwóch omawianych sakramentów na życie kapłana i życie całego Ludu Bożego (s. 25); następnie lepsze zrozumienie komunijnego wymiaru sakramentu Eucharystii i sakramentu święceń oraz pogłębienie tożsamości przyjmującego święcenia.

Doktorant podkreśla oryginalność tematu pracy który w takim rozumieniu dotychczas nie został jeszcze opracowany przez teologów w Polsce.

Autor pragnął odpowiedzieć w swojej pracy na kilka pytań: w jakich dziełach Josepha Ratzingera/Benedykta XVI znajdziemy wspólne ujęcie sakramentów Eucharystii i kapłaństwa? Co oznacza ich wieloaspektowa relacja? Jakie są jej teologiczne konsekwencje? W jaki sposób jedność obu sakramentów wpływa na posługę i życie biskupa, prezbitera i diakona? Co oznacza ta jedność dla Ludu Bożego?

Recenzowana praca składa się ze Spisu treści (s. 3-4), Wykazu skrótów (s. 5), Bibliografii (s. 6-15), Wstępu (s. 16-33), trzech rozdziałów (s. 34-234), Zakończenia (s. 235-245).

Rozdział pierwszy pt. *Konsekwencje doktrynalne locorum communium* (s. 34-105) ma charakter doktrynalny. Autor ukazał w nim współzależność obu sakramentów który oznacza, że Eucharystia nie może istnieć bez sakramentu kapłaństwa, ale również życie biskupa i prezbitera bez Eucharystii nie ma sensu. Wynika to z ustanowienia obu sakramentów przez Jezusa Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy (Łk 22, 14-19; 1Kor 11, 23-25) (s. 37-39). Kapłan to *alter Christus*, działa *in persona Christi*, ale także postaci eucharystyczne są *inny* Chrystusem.

Rozdział drugi nosi tytuł *Konsekwencje duchowe locorum communium* (s. 106-172). W myśli Ratzingera/Benedykta XVI często pojawia się cytat z Rz 12, 1: „abyście dali ciała swoje na ofiarę ... jako wyraz rozumnej służby Bożej” – *logike latreia* (s. 30). W tej części pracy Doktorant ukazuje, w jaki sposób owa *rozumna służba Boża* powinna się realizować w życiu biskupa, prezbitera i diakona oraz w całym Ludzie Bożym. Podkreśla, że duchowość wyświęconych sług ołtarza powinna być nade wszystko eucharystyczna.

Trzeci rozdział pt. *Konsekwencje pastoralne locorum communium* (s. 173-234) omawia najważniejsze zadanie duszpasterskie biskupów, kapłanów i diakonów, którymi są głoszenie pierwszeństwa, prymatu Boga w świecie słowem i życiem oraz przeżywanie i głoszenie synostwa Bożego całego Ludu Bożego.

2. Metoda, źródła pracy i bibliografia

Autor dysertacji wskazuje na kilka metod wykorzystanych przy pisaniu pracy: kwerenda i analiza zgromadzonych materiałów, następnie ich opis, interpretacja i synteza oraz wyciągnięcie wniosków (s. 28). Autor pragnie zastosować w swojej pracy metodę samego J. Ratzingera, który w swojej teologii nie pozostawał na poziomie li tylko teoretycznym, doktrynalnym, ale z prawd wiary wyciągał wnioski egzystencjalne, praktyczne. Z tego względu w pierwszym rozdziale Doktorant wskaże na teologiczne, a w dwóch kolejnych na egzystencjalne i pastoralne konsekwencje relacji obu sakramentów.

Jako źródło dysertacji Autor wskazuje na teksty J. Ratzingera/Benedykta XVI, w języku polskim obecne w *Opera Omnia* pod redakcją ks. prof. dra hab. Krzysztofa Góździa i prof. dr hab. Marzeny Góreckiej, przede wszystkim tomy XI (*Teologia liturgii*) i XII (*Głosiciele słowa i służby waszej radości*). Oprócz tych dwóch podstawowych, Doktorant skorzystał również z pozostałych tomów serii *Opera Omnia*.

Ks. Łukasz Tkaczyk nie ograniczył się jednak wyłącznie do dzieł Josepha Ratzingera sprzed pontyfikatu, ale sięgnął również po nauczanie Benedykta XVI w którym mowa jest o relacji Eucharystii i sakramentu święceń. Chodzi tu przede wszystkim o adhortację *Sacramentum caritatis* oraz o listy i przemówienia papieża które powstały z okazji Roku Kapłańskiego (2009-2010). „Całość oparta będzie na nauczaniu i dokumentach Kościoła” (s. 29). Autor zapoznał się również z interpretacją nauczania Josepha Ratzingera, m.in. w myśli ks. Jerzego Szymika oraz z literatury pomocniczej (s. 29).

Bibliografia została uporządkowana w następujący sposób: Dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i nauki Kościoła (s. 6-7) – to ostatnie sformułowanie jest niejasne. Zawiera się w tej części nauczanie soborów powszechnych, papieży i dokumenty Kurii Rzymskiej. Następnie mamy Źródła, czyli dzieła Josepha Ratzingera/Benedykta XVI (s. 7-10), Opracowania (s. 11-12) oraz Literaturę pomocniczą (s. 12-15).

W Bibliografii mamy dwukrotnie zapisane *Formalne zasady chrześcijaństwa*, raz przypisane Benedyktowi XVI, drugi raz Josephowi Ratzingerowi.

W przypadku dzieła *Jezus z Nazaretu* raz pojawia się ono w tłumaczeniu W. Szymony, drugi raz w *Opera Omnia*.

Jako autora przemówienia *Kapłan jest narzędziem miłosiernej miłości Boga* Doktorant wskazuje Josepha Ratzingera, jednak zostało ono ogłoszone w roku 2007, zatem powinien to być już Benedykt XVI.

Mamy jeden niejasny zapis: Benedykta XVI, „Roczniki Teologii Dogmatycznej” 5(2013), s. 75-94. Tymczasem chodzi o artykuł J. Szymika, „*Ponieważ jeden jest chleb...*”. *Eucharystyczna eklezjologia J. Ratzingera/Benedykta XVI*.

Ratzinger, *Relatió sobre...* w: *La Formación de los sacerdotes en la situación actual : Sindo 90 (powinno być: Sínodo), materiales y documentos / Luis Rubio Moran (ed.) --Salamanca, ESpaña : Ediciones Sígueme, 1991.*

Święcenia niższe i wyższe. Podał według Pontyfikatu Rzymskiego i w tłumaczeniu polskim x Tadeusz Zakrzewski, Poznań 1919 (powinno być: Zakrzewski).

Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna* (powinno być: teologiczna), tom III.

Są to jednak drobne uchybienia. Bibliografia jest obszerna, zawiera wszystkie istotne publikacje na temat dotyczący dysertacji.

3. Ocena formalnej strony pracy

Spis treści jest jasny, przejrzysty i logiczny, wynikający z myśli J. Ratzingera/Benedykta XVI na temat sakramentów Eucharystii i kapłaństwa.

Język i styl pracy nie budzą zastrzeżeń. Sposób prowadzenia narracji przez Doktoranta jest bardzo spójny, tekst pracy jest przemyślany, dotyczący treści zapowiadanych w poszczególnych rozdziałach, paragrafach i podpunktach. Z pracy przebija nie tylko znajomość tematu, ale również osobiste zaangażowanie Autora w omawiane zagadnienia.

W tekście dysertacji zdarzają się błędy literowe, jest ich jednak niewiele, np. na s. 23 słowo: nieniejszej; Lugwigsfeld zamiast Ludwigsfeld (s. 26); kwestaich (s. 35); pogłębień zamiast pogłębia (s. 49); przypis 199 na s. 74 międzytestamenatlenj zamiast międzytestamentalnej; „Nowość chrześcijańskiego jest..” (s. 85); przypis 297 na s. 95, łaciński cytat z Cypriana z Kartaginy: mutuae glutino...utsiquis...temtaverit...ubveniantceteri; „zwraa uwagę” (s. 96); „Obumarłe ziarno parzenicy” (s. 113); „Wypoelnienie Słowa” (s. 121); „w czasie holilii” (s. 156); „W pierwszym” (s. 216); „zChrystusem” (s. 240).

4. Ocena merytorycznej strony pracy

Rozdział pierwszy dysertacji pt. *Konsekwencje doktrynalne locorum communium* ks. Tkaczyk rozwija w trzech paragrafach zatytułowanych *Współzależność istnienia, Jedyne*

pośrednictwo i Jedność Kościoła. W pierwszym paragrafie Autor wyjaśnia, co oznacza dla Josepha Ratzingera/Benedykta XVI współzależność obu sakramentów. Chodzi przede wszystkim o ich ustanowienie przez Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy i o służebny charakter sakramentu kapłaństwa względem Eucharystii. W pracy kilka razy powtórzona zostanie teza Ratzingera, że kapłan, biskup czy nawet papież nie są twórcami Eucharystii, ale są powołani do zachowania skarbu liturgii przekazanego przez Tradycję (s. 40). Eucharystia jest przygotowaniem kapłana i wiernych do życia wiecznego, do przyodziania się w nowe szaty, czego symbolem jest strój liturgiczny, inny od używanego na co dzień. O ile celem życia kapłana i biskupa jest sprawowanie sakramentów, głównie Eucharystii, to zadaniem diakona jest posługa charytatywna i głoszenie Słowa Bożego (s. 43). W liturgii mszy św. realizuje się schemat dziejów zbawienia: *exitus* i *reditus*. *Exitus* to akt stworzenia, *reditus* to powrót człowieka do Boga przez dobrowolne przyjęcie Jego miłości, powrót do samego siebie (s. 45). Ten podwójny ruch wyjścia i powrotu, obdarowania i wdzięczności wobec daru widać szczególnie w liturgii ofiarowania darów, w której kapłan dziękuje Bogu za chleb i wino które są darem Boga i składa je Bogu w ofierze, oddaje, by mogli z nich korzystać on sam i wierni. Dary oddane Bogu otrzymujemy na nowo jako Ciało i Krew Jego Syna (s. 46-48).

Dynamika od *exitus* do *reditus* przywołana została również w drugim paragrafie pierwszego rozdziału, w którym mowa jest o prawdziwym kulcie, którego Autorem jest sam Bóg. Ukazuje to wyraźnie Stary Testament w scenie wyjścia Izraelitów z Egiptu, ponieważ głównym celem Eksodusu było oddanie czci Bogu, złożenie ofiary zgodnie z Jego wolą. Sam człowiek może tworzyć jedynie wypaczony kult złotego cielca. Ostatecznie prawdziwy kult został ustanowiony przez Chrystusa. Jego istotą jest ofiara, która nie polega na zniszczeniu czegoś ku czci Boga, ale oddaniu się człowieka Bogu i całego stworzenia, by mogło w Eucharystii zostać przemienione. Kult miły Bogu polega na przyjmowaniu od Niego darów i oddawaniu ich na nowo Bogu (s. 64-65).

Pisząc o jedynym pośrednictwie Jezusa Chrystusa a zarazem o roli kapłana w sprawowaniu Eucharystii ks. Tkaczyk za Ratzingerem podkreśla, że kapłan jest zawsze wikariuszem, zastępcą Innego – Chrystusa, jak zarządca z przypowieści w Mt 24, 45-51 którego Pan pochwalił za to, że nie zapomniał, że jest jego wikariuszem. Podobnie kapłan nie może zapomnieć, że Panem sakramentów jest Chrystus, on zaś jest Jego wikariuszem (s. 70-71). Kapłani Nowego Testamentu mają być kapłanami na wzór Jezusa Chrystusa, którego jedynym pragnieniem było pełnienie woli Ojca. Jezus podkreśla: „Moja nauka nie jest moja” (J 7, 16). Jak Ojciec posłał Syna, tak i On posyła uczniów, i chce, aby tak jak On niczego nie

czynił bez Ojca, tak oni niczego nie czynili bez Niego. Oznacza to ciągłą świadomość, że kapłan nie sprawuje sakramentów własną mocą, ale czyni to *in persona Christi* jako *alter Christus* (s. 76-77).

Pisząc w trzecim paragrafie o jedności Kościoła Doktorant podkreśla znaczenie eklezjologii eucharystycznej obecnej w myśli J. Ratzingera, której źródła są w teologii wschodniej, zwłaszcza w dziełach Mikołaja Afansjewa i innych teologów tego nurtu. Eklezjologia ta podkreśla współzależność Kościoła i Eucharystii: Kościół, który sprawuje Eucharystię, jest jednocześnie przez nią budowany. Szczególne zadanie w budowaniu Kościoła i jego jedności pełnią biskupi poszczególnych Kościołów lokalnych, zjednoczeni jako kolegium, którego głową jest papież – biskup Rzymu. Zgodnie z teologią św. Ignacego Antiocheńskiego, Kościół lokalny w pełni objawia się podczas sprawowania Eucharystii pod przewodnictwem biskupa, w której każdy wypełnia swoje zadanie.

Eucharystia jednoczy jednak nie tylko Kościół istniejący w teraźniejszości, ale przygotowuje nas do życia wiecznego. Liturgia ma zatem wymiar kosmiczny w tym sensie, że obejmuje w Chrystusie całą rzeczywistość i wszystkie wymiary Kościoła: obecny i w wieczności, który oznacza wspólnotę ze świętymi, co we mszy św. podkreślone jest w *memento* i *communicantes*. Na *communio sanctorum* szczególny akcent kładzie nowy ryt zairski.

Zatem w Chrystusie czas i wieczność współistnieją ze sobą, co uobecnia się w Eucharystii. W niej Kościół ziemski łączy się z Kościołem pokutującym i uwielbionym, stwierdza ks. Tkaczyk (s. 101-103).

Rozdział drugi pt. *Konsekwencje duchowe locorum communium* ma na celu ukazanie wpływu Eucharystii na życie biskupów, prezbiterów i diakonów. Doktorant rozwinął to zagadnienie w trzech paragrafach: *Życie na sposób Eucharystii*, *Udział w życiu Boga* i *Logika latreia przyjmujących święcenia*.

W paragrafie pierwszym, Autor podkreśla, że skoro Eucharystia oznacza dziękczynienie, to tego rodzaju postawa powinna być obecna w życiu wyświęconych szafarzy. Postawa dziękczynna wynika w pierwszym rzędzie z wdzięczności kapłana za możliwość sprawowania Eucharystii (s. 112). Przejawia się ona w postawie ofiary dziękczynnej z życia kapłana i diakona oraz w pełnej skupienia modlitwie (s. 113-115). Z celebracją Eucharystii ściśle wiąże się celibat kapłański, który jest darem dla Kościoła. Celibat ma wymiar eucharystyczny, apostołski i chrystologiczny (s. 126).

W paragrafie drugim Doktorant podkreśla, że dzięki sprawowaniu Eucharystii biskup, kapłan i diakon mają szczególnie głęboki udział w życiu Trójjedynego Boga, który rozpoczął

się już w sakramencie chrztu świętego. Na związek Eucharystii z misterium Trójcy Świętej wskazuje ikona Andrzeja Rublowa, na której Trójca Święta zaprasza do komunii z Nią poprzez ucztę Eucharystyczną. Zjednoczenie z Bogiem Trójjedynym nie może jednak oznaczać, że kapłan będzie odcinał się od świata, jak faryzeusz, który nie chce kontaktu z grzesznikami (s. 139). Przeciwnie, liturgia eucharystyczna przedłuża się w służbie ubogim. Kapłan jest ojcem, który nie przestaje być bratem dla wiernych a obdarowany przez Boga, sam staje się darem (s. 144-146).

Paragraf trzeci rozwija ważny dla Josepha Ratzingera temat rozumnej służby Bożej – *logike latreia* (Rz 12, 1-2), na wzór Logosu, w której ofiarą jest własne życie (s. 149). „Modlitwa i milczenie, słuchanie i asceza prowadzą do daru”. Kapłan, upodobniony do Chrystusa, ma dawać siebie, jak Jezus daje nam siebie w Eucharystii. Zatem modlitwa, dar i asceza to trzy wymiary życia kapłana, które wskazują na jego zależność od Innego, aż po gotowość na męczeństwo (s. 164). Ratzinger widzi tę gotowość do oddania życia już w przyrzeczeniu posłuszeństwa biskupowi w czasie święceń kapłańskich – jest to krzyż, na który decyduje się kapłan, podobny do zapowiedzi męczeństwa Piotra w J 21, 19. Symbolem wywłaszczania się kapłana z samego siebie jest dla bawarskiego teologa również ubieranie szat liturgicznych. Są one znakiem przyodziania się szatą, którą kapłan przyjął od Innego: w czasie sprawowania liturgii jego „ja” przestaje istnieć, zanurzone w „Ja” Boga. Jednym ze wzorów współczesnego męczeństwa był dla Ratzingera św. Maksymilian Maria Kolbe (s. 165-170).

Rozdział trzeci dysertacji zatytułowany jest *Konsekwencje pastoralne locorum communium*. Również w trzecim i ostatnim rozdziale pracy Autor dysertacji zastosował podział na trzy paragrafy które noszą następujące tytuły: *Obecność Boga w świecie, Komunia – wspólnota i Miłość prowadząca do ofiary*. Ks. Tkaczyk podkreśla w tej części pracy, że zdaniem Ratzingera/Benedykta XVI na pierwszym miejscu zarówno w pracy duszpasterskiej jak i w liturgii powinien znajdować się nie Kościół czy celebrans, ale sam Bóg. Kapłan w całym swoim posługiwaniu, przez nauczanie, uświęcanie i rządzenie, zwłaszcza jednak sprawując Eucharystię, nie reprezentuje kogoś nieobecnego, ale przeciwnie, uobecnia obecnego w Kościele Chrystusa. Podobnie ma się sprawa z posługą diakona, którego posługa uobecnia Chrystusa Diakona – Sługę (s. 177-188). Życie kapłana diecezjalnego nie może ograniczyć się do kontemplacji; do jego zadań należy nawiązywanie relacji z bliźnimi, spotykanie się z grzesznym często światem. Nieprzypadkowo pierwszym stopniem święceń jest diakonat; oznacza to, że każdy stopień święceń w Kościele jest diakonią – służbą, pisze Ratzinger (s. 200-205). Wszystkie trzy stopnie święceń dają udział we władzy Chrystusa,

która jednak jest krzyżem i śmiercią. Ks. Tkaczyk zauważa niedostateczną obecność wymiaru zmartwychwstania w dziełach Ratzingera i zatrzymanie się na etapie ukrzyżowania i śmierci. Może to powodować odchodzenie od Kościoła, który głosi wyłącznie cierpiącego Chrystusa (s. 208-212). Jednak w trzecim paragrafie Autor znowu powraca do tematu krzyża w duchowości diakonów i kapłanów. Podkreśla, że jeśli wyświęcony szafarz miłuje Chrystusa i wiernych, będzie przeżywał swoją *passio*, która wiąże się ze współcierpieniem z innymi i z praktyką *consolatio*, pocieszania (s. 216-217). Przypomina również, że kapłaństwo urzędowe wyrasta z kapłaństwa powszechnego. Każdy wierzący ma ofiarować siebie Bogu w celebracji Eucharystii, ponieważ w niej przenikają się kult, wiara i *ethos* czyli *agape*, które muszą iść razem (s. 222-224).

W Zakończeniu Autor raz jeszcze podkreślił aktualność tematu jedności sakramentu święceń i Eucharystii w dzisiejszej sytuacji kryzysu wiary i niewierności niektórych duchownych (s. 236). Należy przy tym pamiętać, że centrum obu sakramentów jest Chrystus. Ratzinger ukazuje tę prawdę w wymiarze fundamentalno-teologicznym, chrystologicznym, trynitarnym, liturgicznym i sakramentalnym (s. 237-238). Doktorant podkreśla, że celem pracy było ukazanie nie tylko doktryny, ale i egzystencjalnych wniosków z niej płynących, zgodnie ze sposobem uprawiania teologii J. Ratzingera/Benedykta XVI (s. 242). Na dowód tego podaje on dziewiętnaście wniosków praktycznych płynących z *loci communes* Eucharystii i sakramentu święceń (s. 241-242).

Podsumowując, należy powiedzieć, że recenzowana dysertacja jest oryginalnym i ważnym wkładem w recepcję teologii Josepha Ratzingera/Benedykta XVI w aspekcie głębokiej jedności, jaka istnieje pomiędzy Eucharystią i sakramentem święceń. Autor wniknął głęboko w *mens* bawarskiego teologa, ukazując najważniejsze tematy drogie dla papieża – emeryta, takie jak pierwszeństwo Boga w przepowiadaniu i liturgii Kościoła, naśladowanie w posłudze biskupa, kapłana i diakona postawy Chrystusa, który nie głosił swojej nauki, lecz Ojca (J 7,16), podkreślenie znaczenia celibatu kapłańskiego, konieczność zjednoczenia z Chrystusem ukrzyżowanym, rozumienie liturgii jako *logike latreia* – rozumna służba Boża (Rz 12, 1-2), budowanie Kościoła – komunii dzięki sprawowaniu Eucharystii, zwłaszcza pod przewodnictwem a zawsze w jedności z biskupem.

Z pewnością praca doktorska ks. Łukasza Tkaczyka warta jest publikacji, może bowiem przyczynić się do lepszego rozumienia teologii i praktycznego wymiaru posługi biskupa, prezbitera i diakona co w obecnej sytuacji w jakiej znajduje się Kościół w Polsce i duchowieństwo jest szczególnie istotne.

Jeśli chodzi o uwagi krytyczne, Doktorant pisząc o sakramencie święceń pisze o teologii i duchowości posługi biskupa, kapłana i diakona, jednak koncentruje się na posłudze drugiego stopnia święceń. Diakoniat a nawet episkopat są obecne marginalne. Może należałoby we Wprowadzeniu wyjaśnić powód takiego właśnie postawienia akcentów. W pewnym sensie zauważa to sam Autor pracy, kiedy na stronie 242 pisze, że należałoby opracować temat duszpasterstwa w odniesieniu osobno do diakona, prezbitera i biskupa.

Autor pracy na s. 16-17 wyjaśnia, że kontekstem eklezjologicznym, w którym będzie się poruszał, będzie eklezjologia eucharystyczna, przechodząca w eklezjologię *communio*, będąca sercem eklezjologii Soboru Watykańskiego II. Tam, gdzie Autor pisze o eklezjologii eucharystycznej w myśli teologów prawosławnych, takich jak Mikołaj Afanasjew, zabrakło uzupełnienia, iż jest to eklezjologia Kościoła lokalnego, która nie docenia powszechnego wymiaru Eklezji i nie dostrzega wartości prymatu papieskiego. Warto pamiętać, że to ograniczenie nie uszło uwagi Josepha Ratzingera, który przez wiele lat, jako Prefekt Kongregacji Nauki Wiary, brał udział w teologicznym dialogu katolicko – prawosławnym.

W związku z recenzowaną dysertacją chciałbym zadać Doktorantowi cztery pytania:

- 1) Jakie wymiary eklezjologii eucharystycznej, obecnej zarówno w dokumentach Soboru Watykańskiego II jak i w teologicznym dialogu katolicko – prawosławnym, Joseph Ratzinger uważa za możliwe do przyjęcia w eklezjologii Kościoła katolickiego a które z nich wymagają korekty i uzupełnienia?
- 2) W jaki sposób Joseph Ratzinger uzasadnia ciągłość a zarazem nowość kapłaństwa Kościoła względem kapłaństwa Starego Testamentu?
- 3) Jakie argumenty za święceniami wyłącznie mężczyzn podaje Joseph Ratzinger/Benedykt XVI?
- 4) Jak, według wizji Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, powinna wyglądać formacja seminaryjna, aby mogła przygotować kandydatów do kapłaństwa do pracy w coraz bardziej zsekularyzowanym świecie? Co mówi papież – emeryt o formacji stałej księży?

5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Łukasza Tkaczyka *Sakrament Eucharystii a sakrament święceń. Loci communes i ich teologiczno-egzystencjalne konsekwencje w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI* stanowi znaczący wkład w recepcję myśli teologicznej J. Ratzingera/Benedykta XVI w teologii polskiej w zakresie sakramentologii, teologii duchowości i teologii pastoralnej. Autor dokonał analizy i udanej syntezy treści rozproszonych w różnych dziełach Josepha Ratzingera/Benedykta XVI na temat relacji łączącej sakrament Eucharystii i sakrament kapłaństwa. Praca odznacza się spójnością, przejrzystością a zarazem głębokim zrozumieniem teologii Eucharystii i kapłaństwa w myśli bawarskiego teologa. Odpowiada ona wymogom ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku, art. 13 (Dz.U. nr 65, poz. 595) oraz rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 września 2016 roku, art. 6, p. 4 (Dz.U. poz.1586) dlatego wnioskuję do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o kontynuowanie postępowania w sprawie nadania ks. Łukaszowi Tkaczykowi stopnia naukowego doktora nauk teologicznych.

Koszalin, 17.01.2022

ks. prof. dr hab. Janusz Bujak

